

Jozo Lovrić Jadrijev *

ISSN 0469 - 6255
(323 - 324)

KAD SVJEDOCI PROGOVORE

Sjećanja na kongres PEN-a 1933.

UDK 82 : 061.3 PEN

Imao sam manje od pet godina. Iz toga se vremena ničega ne sjećam, osim dva događaja. Zapravo tek puno kasnije, razmišljajući o njima, uspio sam ih točno locirati u tu svoju najraniju dob. Ispričat ću ih po redu, onako kako su se zbili.

Jednog lijepog sunčanog dana, ne znam je li bilo jutro ili poslijepodne, dundo Frano Dabrović, moj rođak i osobni zubni liječnik, poveo me je sa sobom na tvrđavu Lovrjenac. Strašno sam se oduvijek divio veličini i moći te tvrđave, valjda još i više jer mi je bila nedostižna. Nisam ni mislio da se na nju uopće može nogom stupiti. Zato sam dunda Frana pratio s izvjesnom zebnjom, držeći ga čvrsto za ruku. A možda je on mene tako držao da mu se ne omaknem i ne slombrcam niz one puste skale i tarace. Svakako, stisak je bio čvrst, toga se dobro sjećam. Kad smo se uspeli na najgornju taracu prema moru, stali smo da se malo odmorimo. Sjećam se da sam ga zapitao gdje su zapravo gusari i s koje strane mogu doći. Dundo Frano mi je odgovorio da baš i nema više puno gusara, na što sam se ja vidno razočarao i zaključio da nam onda ne treba ni Lovrjenac. Dundo Frano je rekao da nam treba, itekako nam treba, jer će uskoro na Lovrjenac doći puno velikih gospara, onih što pišu knjige i priče za djecu. A ja sam ga onda zapitao crtaju li i stripove. "Oli ti čitaš stripove", upitao me. "Čitam, i znam sva slova, i ona s rozima", odgovorio sam ponosno, zadovoljan što mi se pružila prilika da sam sebe tako ishvalim. Inače, imao sam posebno strahopoštovanje prema dundu Franu, i nisam se baš istrčavao s izjavama. "Ma bravo", rekao je, "vidiš da nam Lovrjenac treba; zato ga i popravljamo". A ja sam u sebi razmišljao kakve se sve nepravde, eto, događaju: oni će odnekud doći, ti veliki gospari, i odmah će na Lovrjenac, još ga za njih i popravljaju, a ja sam cijeli život čekao da stavim nogu na njega. I to ne bi ni sad da nema dunda Frana. Gusari su mi se učinili mnogo poštenijima: oni bi ga borbom osvojili, kako i dolikuje ovakvoj strahotnoj tvrđavi. Dundu Franu sam to moje razmišljanje prešutio, jer sam shvatio

da je on na njihovoj strani, tih velikih gospara, što me duboko zasmatalo, tako da sam prema njemu postao podozriviji. A možda je za to bilo i drugih razloga. Naime, vrijeme je odmicalo pa sam prosuđivao da se i ovaj naš posjet Lovrjencu pomalo bliži kraju. A zubna ambulanta dunda Frana bila je vraški blizu.

Međutim, obilazak tvrđave se nastavio. Popeli smo se na sve tarace, i onu najgornju. Nikad prije nisam vidio Grad s Lovrjenca. Bio je divotan, sav opasan zidinama, neosvojiv. Bila je prava šteta što više nema gusara. Ja bih najradije te gospare što imadu doći proglasio gusarima i od njih branio Grad i Lovrjenac. I zato bih ga popravio, to bi imalo svrhe. A ne ovako: prvo ga popravimo, pa ga onda predamo. Nisam nikako mogao shvatiti dunda Frana i sav taj njegov zanos s kojim mi je tumačio zahvate popravka. Na neku se taracu navodno nije moglo doći, jer su manjkali skalini. Onda je on pokazao gdje ih treba isklesati. "I, zamisli", rekao je ponosno, "ispod dlijeta pojavili su se pravi originalni skalini iz onoga doba". A meni je "ono doba" bilo jedino pravo doba, i zato se od tih gospara, kad smo već uspeli saznati da imadu doć, valjalo braniti, a ne ih puštiti da se uspnu, i još im klesati skaline. I taj sam zaključak zadržao za sebe. Kad sam pošao prvi put na predstavu na Lovrjencu, sjetio sam se te epizode i prepoznao skaline o kojima je riječ.

Posjet se konačno završio i dundo Frano me, uspaničenoga, čvrsto držeći za ruku, poveo u sebe doma, tik pred ralje mučilišta njegove zubne ambulante. Ralje se ipak nisu otvorile, i ja sam uz beškotine i marenu čekao papu da dođe na večernju porciju zadnje analize političke situacije. Znači, bilo je to ipak u popodnevnim satima. I još nešto moram danas priznati: ja sam te davne 1933. godine bio navijestio penovcima rat, rat do konačne pobjede, moje ili njihove. A oni to nisu ni znali.

Nakon nekog vremena, sad znam da je bio takav redosljed, u mene se doma osjećala neka posebna atmosfera, između nervoze i velike feste. Barem se meni tako činilo. Slično kao pred Božić, kad su se meni pripremali regali. No, Božić je usred zime, a tad je bilo vruće. I razgovori za objedom i večerom bili su nekako čudni. Mama je govorila papi kako mi valja kupiti novu "marineru". Da je to trebao biti dar, ne bi se preda mnom

* Jozo Lovrić Jadrijev,
književnik
Dubrovnik

spomonjao. A za redovitu popunu moje garderobe pape se nije ništa ni pitalo. Na moju veliku žalost. Jer da ga se pitalo možda bih između dva mišljenja uspio izboriti ono što se meni sviđa. Shvatio sam, ipak, da se nešto posebnoga sprema i nisam bio siguran kako ću ja u svemu tomu proći. U iščekivanju da se to što se ima dogoditi i dogodi, prepustio sam se sudbini, čitajući stripove i učeći strpljivo sricati riječi.

I onda se to nešto i dogodilo. Kupili smo "marineru", kojom nisam bio previše nezadovoljan, osim što su hlačice bile još kraće nego obično, pa sam se osjećao pomalo gol. No, mami se to sviđalo, jer su mi se lijepo vidjele punašne bedre, očit simbol zdravlja i dobre uhranjenosti. Sutradan je mama "marineru" nešto prepravljala, čini mi se "kolet", pa sam cijelo jutro bio ometan u svojim redovitim aktivnostima jahanja na metli, zbog čestih presvlačenja. Za objedom je pala zapovijest popodnevnog spavanja. Takva vrsta prisile bila je neuobičajena, i ja sam žustro prosvjedovao. No, pape je podigao glas, pa sam shvatio da je otpor uzaludan. Popodne je dakle, bilo nina-nana.

E, prikvečer je počela nervoza. mene su prvoga obukli i naredili mi da ne skačem, da se ne valjam, da se ne izgužvam i ne isprljam. Kad danas o tome promislim, pitam se zašto me onda nisu obukli zadnjega, nego su od mene zahtijevali nemoguće, i to više od jednog punog sata. Mama je iskušala nekoliko klobučića, pape je na njen zahtjev morao vezivati i odvezivati kravate, a ja sam gledao kroz prozor na široku ulicu, gdje je bilo živahnije nego obično. Mama bi svako toliko dreknula: "Ne naslanjaj se, zgrčit ćeš marineru!". Konačno je mama s našim izgledom bila donekle zadovoljna, a i papino je strpljenje već bilo pri kraju, pa smo svi troj izišli u Grad.

Na Stradunu smo sredli puno poznanika, nikad toliko. Kad bismo se zaustavili radi pozdrava, mama bi me izgurala ispred sebe. Onda bi me sve te tete pogladile po kosi, uštipnule za obraz i govorile kako sam narastao. A ja ih nisam smio ugristi za ruku, jer bi to bio škandal. I tako, dok smo došli do zvonika, a to je trajalo i trajalo, kosa mi je bila sva razbarušena, a obrazi crveni od bijesa i srama.

Pred Kneževim dvorom bilo je strašno puno čeljadi. Nisam ni pomišljao da ih u ovom Gradu toliko živi. Nasuprot Dvoru bila je postavljena tribina kao u portu za vaterpolo. Samo je ova bila puno, puno viša. Pretpostavio sam da ćemo i mi na nju sjesti, no, znajući kako mama zazire od visine, bio sam siguran da smo mi negdje u sredini. Dogodilo se pak suprotno. Sreli smo dunda Frana i on nas je kroz veliku tisku proveo do tribine. Pokazao je papi rukom negdje gore visoko. Mene je upitao znam li da ću gledati predstavu. Ja sam rekao da znam, jer nije u Portu. Upitao me je znam li i koju. Odgovorio sam da ne znam, iako mi je pape bio rekao. Onda mi je dundo Frano sve potanko tumačio, dok mama nije rekla: "Dosta, Frano! Bole me noge. Idemo sjesti!". Ja opet nisam ništa zapamtio, osim da je to radi onih gospara pisaca kojima smo trebali predati Lovr-

jenac. Nije bilo vremena da ga priupitam je li se to već dogodilo ili je još naš. Svakako, predstava mi je postala jako sumnjiva. A tek kad je pape rekao: "Evo, tu smo" - moja sumnjičavost dobila je potvrdu. Bili smo na najgornjem redu. Mama je rekla: "Ante, mene je strah. Ispod nas je prečipicio!". Pape se pravio važan i naredio mami dasjedne i ne govori ludosti. A svih nas je bilo strah, i mene. Zato sam uhvatio mamu ispod ruke i oprostio joj onu muku po Stradunu.

Predstava je bila strašno dosadna. Riječi se skoro i nisu čule, a i one koje su se čule nisam mogao razumjeti ni povezati. Čula se zato graja s Place zelene i ja sam zavidao onima što tamo galame. Bilo je puno lijepih vila. Ali nisu baš sve bile prave vile, jer sam među njima prepoznao i neke naše tete iz Grada. Na pročelju Dvora, od arkada pa prema Gospi i od poda do polovice visine, bilo je gusto zelenilo. Iz njega su odjedanput počeli provirivati vragovi. Toliko sam se prestrašio da sam naglas počeo moliti: "Anđele moj dragi, moj čuvaru blagi...". Pape se lecnuo: "Što ti je, mali? Ne odeš spat! Još nije gotovo!". "Vragovi", rekao sam "tamo vire vragovi!". "Nijesu to nikakvi vragovi, to su satiri!" Od mame sam naučio da pape ima uvijek pravo, kad je ljut. Bit će da su to onda neki manje opaki vragovi, tješio sam se, barem za djecu. Stisnuo sam se uz mamu i naslonio joj glavu na nadlakticu. Ona me onda dragala po licu.

Probudio me pljesak. Svi su bili na nogama tako da nije bilo nikakva izgleda da doznam što se pred Dvorom događa. Potezao sam za rukav i mamu i papu, ali i oni su uporno pljeskali i nisu na mene obraćali pažnje. Osjećao sam se kao slijepac, ali i dobro zaštićen. Jer uz ovoliko čeljadi na nogama, vragovi mi se ni slučajno nisu mogli prišuljati. Kad je prestalo pljeskanje, počele su usmene pohvale, sve jedan drugome, baš kao da su svi do jednoga glumili pred Dvorom. Nikad kraja. Pape i mama su se divili piscu. Mora da su imali strašan sluh, koji će se i meni razviti kad narastem, mislio sam. Onda smo počeli silaziti. Preskakalo se s klupe na sklupu. Meni je to činilo veselje, ali mamu smo morali pridržati, pa je išlo jako sporo. Ali, bilo je zabavno, konačno.

Doma se nismo vraćali preko Straduna, nego kroz Ulicu od puča. Onda smo je zvali "Bačvarskom ulicom". Sretali smo opet mnoge poznate, ali smo se zaustavili samo jedanput. To su bili naši susjedi iz ulice Iza Roka. Imali su malu Dubravku, koja se smatrala mojom prijateljicom. Te večeri nosila je prekrasnu haljinu, što je mene odmah podsjetilo na moju "marineru" i prekratke hlačice. Osjetio sam se neugodno, a ona se pravila važna više nego obično. I sad smo još morali nastaviti put zajedno. Ja sam se držao mami za ruku i hodao gledajući ravno ispred sebe. Mama mi je onda rekla: "Hajde s Dubravkom! I njoj ve večeras na neki način festa!" Tad mi je sinulo: tako se zove predstava. E, pa kakva Dubravka, takva i predstava. I tako sam naučio svoju prvu lekciju iz književnosti.

Dubrovnik, 23. svibnja 1993.